

ΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΑΔΕΥΣΖ ΚΑΝΤΟΡ

Ο Tadeusz Kantor υπήρξε ένας πολύ σημαντικός θεατράνθρωπος από την Πολωνία. Το 1986, κοντά στο τέλος του βίου του, προσεκλήθη να δώσει μια σειρά μαθημάτων στην Δημοτική Δραματική Σχολή του Μιλάνου. Το τελευταίο μάθημα του ξεκίνησε, κατά τη δήλωσή του, σαν ένα μάθημα πάνω στον υπερρεαλισμό. Σας μεταφέρουμε αποσπάσματα αυτής της ομιλίας του με έμφαση στις "διορθώσεις" που η σημερινή πραγματικότητα επιβάλλει σε μια "σουρεαλιστική" τοποθέτηση.

Το κείμενο αυτό γράφτηκε από τον Tadeusz Kantor στο Μιλάνο τον Ιούλιο του 1986 και ολοκληρώθηκε στην Κρακοβία τον Νοέμβριο του ίδιου έτους.

Περιλαμβάνεται στο βιβλίο "Μαθήματα στο Μιλάνο" των εκδόσεων Actes Sud-Papiers.

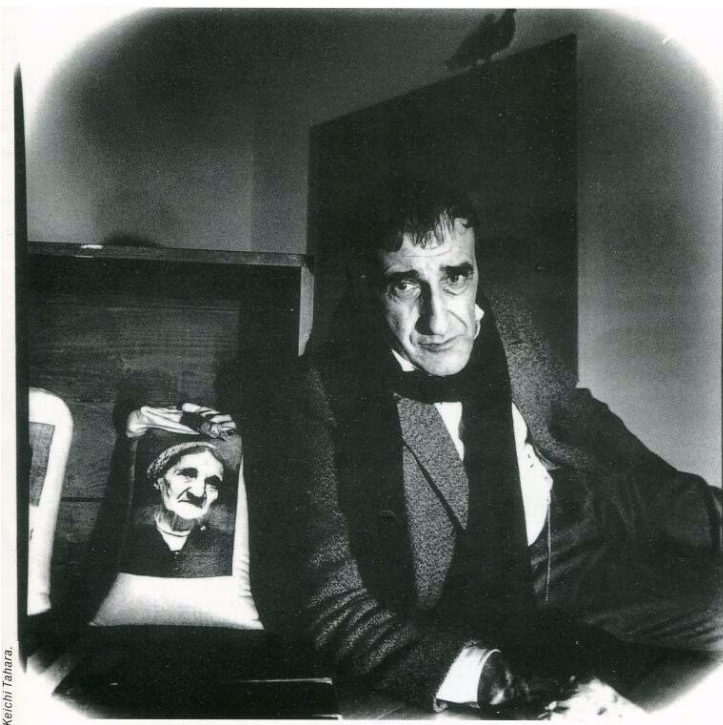
"[...] Δεν ακούω μέσα μου την κλήση να σώσω τον κόσμο και να τον αναπλάσω. Αντιθέτως, παρατηρώ προσεκτικά τα ελαττώματα του που υποδαυλίζουν ισχυρώς τη δημιουργία μου [...] Έχω την εντύπωση, και πιθανόν την τραγική συνείδηση, ότι σ' αυτήν την εφιαλτική εποχή της αγίας γενικής κατανάλωσης, της παραγωγής, της παντοδύναμης τεχνικής και πολιτικής ο κόσμος γυρνάει και θα γυρνάει μόνος, ανεξάρτητα από **την φωνή της Τέχνης**, και μάλιστα εναντίον της, και ότι η εξουσία ανήκει **στις υλικές δυνάμεις**, αντίθετες στην Τέχνη και στην ανθρώπινη ψυχή [...]

Δεν ξεσκίζω τα μάτια μου. Αντιθέτως, εκτιμώ ότι αυτή η απαισιόδοξη συνείδηση έχει παραδόξως για μένα (και για πολλούς άλλους) μια μεγάλη σημασία. Αφυπνίζει, όπως πάντοτε συνέβη στο παρελθόν, **την ανάγκη μιας αντίστασης** και την αντίδραση ενός κατηγορητηρίου. Γνωρίζουμε ποια μεγάλη δύναμη κρύβεται σ' αυτές τις αντιδράσεις, η δύναμη του έργου τέχνης.

Ανήκω στη γενιά που βγήκε από την εποχή των γενοκτονιών και των θανατηφόρων αποπειρών κατά της τέχνης και της κουλτούρας. Δεν θέλω να σώσω τον κόσμο με την τέχνη μου. Δεν πιστεύω στην "παγκοσμιότητα". Μετά από όλες τις εμπειρίες του αιώνα μας, ξέρω πώς τελειώνουν όλα αυτά, σε τι χρησιμεύει αυτή η διάσημη "παγκοσμιότητα", τόσο πιο επικίνδυνη τώρα που άγγιξε τη διάσταση της υδρογείου.

Επιθυμώ **να σώσω τον εαυτό μου**, όχι εγωιστικά, αλλά μόνον με την πίστη στην ατομική αξία. **Κλείνομαι στο μικρό μου δωμάτιο της φαντασίας, και εκεί, μόνον εκεί, τακτοποιώ τον κόσμο, όπως στα παιδικά μας χρόνια. Πιστεύω ακράδαντα ότι μέσα σ' αυτό το μικρό δωμάτιο της παιδικής ηλικίας βρίσκεται η αλήθεια.**

Και σήμερα περισσότερο από ποτέ το ζήτημα είναι η αλήθεια [...]

Σ' αυτόν τον καιρό της σύγχρονης Αποκάλυψης, όταν οι παντοδύναμοι θεοί της εποχής παρασέρνουν την τέχνη στον χώρο τους που κυριαρχείται από βάνουους νόμους, είτε στη δύση είτε στην ανατολή, όταν όλα δείχνουν ότι η τέχνη πεθαίνει, εμφανίζονται ξαφνικά, είμαι σίγουρος -πάντα έγινε έτσι- χωρίς να ξέρουμε από πού, άνθρωποι όμοιοι με τους αγίους, τους ερημίτες, τους ασκητές, καλλιτέχνες με μόνο τους όπλο τη φτώχεια. Τη φτώχεια των μέσων τους. Απόγονοι αυτών των μεγάλων που ξεκίνησαν τον εικοστό μας αιώνα μέσα στη φτώχεια. Τα έργα τους θα γίνουν η πυρά των "Χαστικών" συμπτωμάτων, που σήμερα μοιάζουν να θριαμβεύουν.

Θα θελα να οδηγήσω τα συμπτώματα αυτά στην πυρά. Απομονωμένα απ' τη ζωή δεν γεννούν τον φόβο. Πάνω στην πυρά μπορούμε να τα κάψουμε. Τουλάχιστον μέσα στο έργο τέχνης.

Κι αυτά τα συμπτώματα είναι οι ΜΑΝΙΕΣ της εποχής μας:

Η παντοδύναμη Κατανάλωση, το εμπόρευμα αιμοβόρος θεός [...]

[...] **Η παντοδύναμη Επικοινωνία** [...] **Η Επικοινωνία** υποστηρίζεται από την **Γραφειοκρατία**. Με τους άψυχους μηχανισμούς της η Επικοινωνία μεταμόρφωσε τους τόπους της ανθρώπινης σκέψης και της τέχνης σε Γραφεία Επικοινωνίας και σε **Σταθμούς Επικοινωνιακών Δικτύων**.

Οι παλιές ονομασίες παρέμειναν για να σπέρνουν τη σύγχυση. Και δεν υπάρχουν πλέον μυστήρια, ούτε άγνωστες ήπειροι, ούτε δρομάκια. Με υπερ-ταχύτητα όλα κωδικοποιούνται και επικοινωνούνται.

[...] Όλα γίνονται υποχρεωτικώς όμοια και ίσα και **χωρίς νόημα**.

Και η Αγία Παντοδύναμη Τεχνική [...] Πίσω από αυτές τις ΜΑΝΙΕΣ της εποχής μας αισθάνεται κανείς μίαν επικίνδυνη αντι-διάνοξη και μια βίαιη εξαφάνιση της σκέψης. Είμαι υπέρ του συνθήματος "η ευφυΐα στην εξουσία", υπέρ της τεχνικής και της επιστήμης που βοηθούν την πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου, υπέρ της μεταφυσικής σφαίρας, της οποίας η ειρωνεία, η αίσθηση του χιούμορ και η φαντασία είναι η ανθρώπινη πλευρά, και υπέρ (ώ τι φρίκη!) της συγκίνησης.

Και εκεί ακριβώς αρχίζει η διαμαρτυρία μου εναντίον της τεχνικής. Σήμερα ο σουρεαλισμός έχει **μαζικά εκχυδαϊστεί** και -το χειρότερο- με συμφεροντολογικές μεθόδους, και χρησιμοποιηθεί με έναν τρόπο απίστευτα χονδροειδή παντού όπου επιθυμούν **να εκπλήξουν, να πειθαναγκάσουν με εμπορικό στόχο, να τρομοκρατήσουν, να προσελκύσουν βιαιώς και, εν τέλει, να πουλήσουν**.

Παντού όπου ελλείπει συγκεκριμένων ιδεών **μιμούνται καταστάσεις παραισθησίας, ονειρικές και παραληρηματικές**, που σήμερα είναι **αποτελεσματικές και αποδοκές**. Γνωρίζουμε καλά αυτούς τους **δημιουργούς θεαμάτων, σίγουρους για τον εαυτό τους, ιδιόρρυθμους ψευδο-ποιητές, ψευδολόγους που προσπαθούν να μας γοητεύσουν με την υστερία τους, των οποίων η φτωχή φαντασία διασώζεται από την τεχνική και τους υπερ-μηχανισμούς της που εξολοθρεύουν χωρίς τύψεις την σκέψη και την συγκίνηση**.

Γνωρίζουμε καλά αυτούς τους **σχεδιαστές, τους γραφίστες, που απλώνουν την κούφια επιδεξιότητα του επαγγέλματος τους, προσπαθώντας με τη βία να μας πείσουν ότι διέβησαν τον "καθρέφτη της Αλίκης στη χώρα των θαυμάτων" ενώ, στην πραγματικότητα, μένουν μπροστά του εμβρόντητοι [...]** Χρησιμοποιούν χωρίς τύψεις τα σουρεαλιστικά μέσα για πράξεις χωρίς το παραμικρό περιεχόμενο η πνευματικό κίνητρο, με την μόνη πρόθεση να εκπλήξουν και να διακηρύξουν την παραδοξολογία τους.

Η φαντασία, αυτή η ανησυχητική και αιρετική περιοχή του ανθρώπινου ψυχισμού, μεταμορφώνεται και προσαρμόζεται σε μηχανισμούς παραγωγής πυροτεχνημάτων. Οι τσαρλατάνοι και οι κακόμοιροι προσποιούνται τους ιερείς του "θαυμαστού". Αυτήν την εποχή της τρομοκρατικής μόδας για τα "παράξενα" (πολύ μακριά από το "θαυμαστό" του σουρεαλισμού), χρειάζεται θάρρος για να διακηρύξεις: **Την καθημερινή, κοινή, φτωχή, αυστηρή πραγματικότητα**.

Από αυτήν μόνον μπορεί σήμερα να γεννηθεί **το ασυνήθιστο, το αδύνατον, το υπερφυσικό. Αρκεί να της αφαιρέσεις τις αιτίες και τις συνέπειες, για να γίνει**

αυτόνομη και γυμνή [...]

Η εμπειρία του 20ου αιώνα μας έμαθε ότι η ζωή στην εξέλιξη της δεν γνωρίζει επιχειρήματα λογικά.

Μέσα σ' αυτή τη διαπίστωση είμαστε πιο παράλογοι από τον παράλογο σουρεαλισμό.

Και αυτή είναι η πρώτη διόρθωση.

Σήμερα γνωρίζουμε επίσης ότι **το κοινωνικό κίνητρο είναι επικίνδυνο για την τέχνη.**

Και αυτή είναι μια δεύτερη διόρθωση.

Η διδακτική έννοια της τέχνης και η τάση της προς την παγκοσμιότητα δεν είναι σήμερα πειστικές. Η εγγραφή της παγκόσμιας αντίληψης της τέχνης στο πρόγραμμα τους, καθώς και η δημιουργία σύμφωνα με το σύνθημα των σουρεαλιστών "ο καθένας μπορεί να είναι καλλιτέχνης" οδηγούν στη **μετριότητα**.

Και ιδού η τρίτη διόρθωση: **Το σημαντικό είναι ο προσωπικός κόσμος, που δημιουργείται μέσα στην απομόνωση, αλλά που είναι τόσο ισχυρός ώστε γίνεται ικανός να καταλάβει τον μέγιστο χώρο, τον χώρο της ζωής. Μέσα σ' αυτήν την σύλληψη, ο χώρος της ζωής, ό,τι περιλαμβάνει αυτή ή λέξη, υπάρχει πλάι στον άλλο χώρο, τον χώρο της τέχνης, μαζί, ανακατεμένοι, ο ένας μέσα στον άλλον, μοιραζόμενοι ένα κοινό κομμάτι. Αυτό αρκεί! [...]**

Η τέχνη δεν είναι ψυχολογία. Η δημιουργική διαδικασία βρίσκεται μακριά από την επιστημονική παρατήρηση. Στην τέχνη πρέπει να αποδέχεσαι τον ψυχισμό και όχι να τον παρατηρείς. Να τον αποδέχεσαι σαν μια έννοια έξω από τις αισθήσεις. Ο ψυχισμός, αυτό το αυλό "όργανο" μεταμοσχευμένο πάνω σε έναν φυσικό οργανισμό, δώρο της φύσης η του θεού, είναι που αποκαλύπτει τους πραγματικούς στόχους του, όχι να "υπερβεί την υλική πραγματικότητα", αλλά να την αποχωριστεί. Ο ψυχισμός είναι σε αντίθεση με την υλική πραγματικότητα. Απλώς την ακουμπάει. Δημιουργεί τον κλειστό του κόσμο που είναι ένα προαίσθημα ενός άλλου κόσμου. Από αυτόν ξεπηδάει η δύναμη που ονομάζουμε Φαντασία. Αυτός δημιουργεί θεούς, αγγέλους, τον παράδεισο και την κόλαση, τα φαντάσματα. Και τώρα μπαίνω στο μικρό δωμάτιο της φαντασίας μου και λέω: **Αυτός είναι που μπορεί να δημιουργήσει και να δείξει την πραγματικότητα όπως την είδαμε για πρώτη φορά.**

Αυτό είναι όλο.

Και η τελευταία συμβουλή μου:

"Να θαμάστε τα πάντα και όλα να τα ξεχνάτε".

Από το περιοδικό φωτοχώρος τεύχος 1, 1994

Keichi Tahara